

УДК 316.472.4:81'27:028

**ЗМІНА ПАРАДИГМИ ЧИТАННЯ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ
(за результатами досліджень Наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету)**

Айвазян Олена Борисівна,
директорка Наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету,
кандидат історичних наук;
Молчанова Світлана Артемівна,
завідувачка науково-методичного відділу
Наукової бібліотеки
Хмельницького національного університету
Україна, м. Хмельницький

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі читання в сучасному світі та ролі бібліотеки у підтримці та стимулюванні читацької активності. Наведено порівняльний аналіз результатів опитувань, проведених НБ університету у 2009 та 2020 рр. з метою оцінки динаміки змін читацьких інтересів, культурних та інформаційних потреб, мотивів звернення до книги, а також ролі бібліотеки як центру культурного життя та освіти.*

***Ключові слова:** читання, бібліотека, користувачі, дослідження, читацькі якості, уміння і навички.*

***Annotation.** The article is devoted to the problem of reading in the modern world and the role of the library in supporting and stimulating reading activity. A comparative analysis of the results of surveys conducted by the scientific library of KhNU in 2009 and 2020 is given in order to assess the dynamics of changes in reader interests, cultural and informational needs, motives for turning to books, as well as the role of the library as a center of cultural life and education.*

***Keywords:** reading, library, users, research, reading qualities, skills and abilities.*

У сучасному світі, наповненому швидкими змінами та новими технологіями, питання читання та ролі бібліотек у його підтримці залишаються не тільки актуальними, але й набувають нових вимірів, адже динамічні зміни відобразилися і у відношенні суспільства до книги та читання, наклали свій відбиток на діяльність бібліотек у створенні нових сервісів, програм, проведенні івентів (публічних заходів), спрямованих на

підвищення читацької активності, розвитку навичок використання інформаційних ресурсів та ін. Тож у цьому контексті роль бібліотек переоцінити важко, оскільки це не лише місце зберігання книжкового фонду, але й інституція, що сприяє доступу до знань, культурних цінностей, формуванню читацької культури (якостей, умінь і навичок), розширенню спектра інтересів користувачів, їхньої здатності аналізувати, оцінювати та критично сприймати інформацію, робити власні висновки та формувати судження.

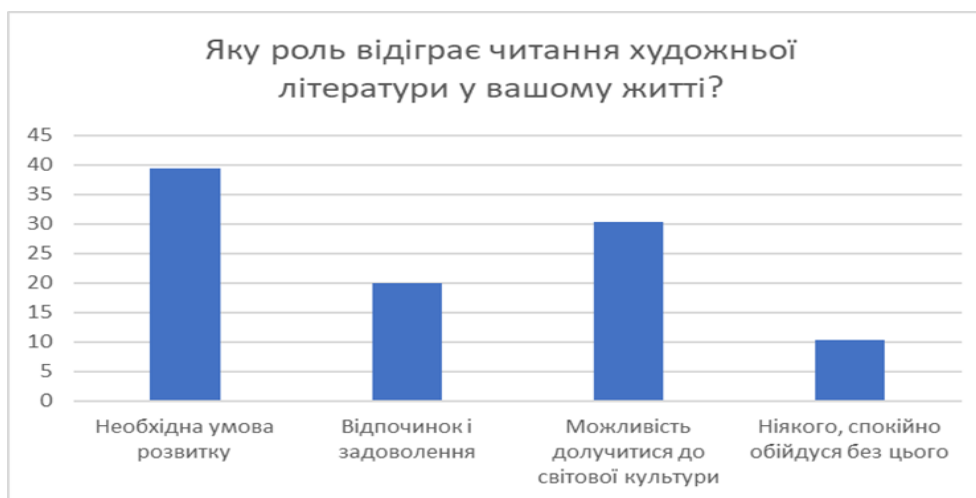
Дослідження, пов'язані з проблемою читання, ведуться в НБ Хмельницького національного університету (ХНУ) вже давно. Але особливо вони активізувалися наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., коли у професійній бібліотечній сфері розгорнулися дискусії про нову роль книгозбірень в сучасному інформаційному суспільстві, роль книги та читання. Проведення планомірного та систематичного комплексного вивчення проблеми читання в бібліотеці було розпочато 1995 р. за програмою наукової роботи, що мала назву «Бібліотека та книга в житті молоді». Зокрема, проводилися соціологічні опитування «Що цікавить студента першого курсу?» (1996 р.); «Бібліотека у навчальному процесі студента», «Що ви читаєте?» (1999 р.); «Книги, що зцілюють душі» (2006 р.); «Мотиви та фактори, що впливають на читання української художньої літератури» (2009 р.); «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.); «Роль читання в системі навчання студентів» (2022 р.); «Роль читання у формуванні патріотичного світогляду» (2024 р.). Опитування проводилися з метою з'ясування ролі книги і бібліотеки в житті студентів університету, виявлення їхніх інтересів та мотивів читання, можливостей бібліотеки щодо задоволення культурних та інформаційних потреб. Так чи інакше ці питання порушувалися майже в усіх дослідженнях, що проводилися книгозбірнею.

Моніторинг того, як змінювалися з часом жанрові уподобання студентів, якому формату читання вони почали віддавати перевагу, як змінювалися мотиви звернення до читання у той чи інший проміжок часу, яку роль в житті молоді почала відігравати книга і бібліотека тощо дозволив змінювати і методи заохочення студентства до читання, розробляти нові пропозиції та рекомендації з метою утримання бажання читати, залучення до бібліотеки, розширення спектра інтересів, формування читацьких якостей, умінь і навичок.

До прикладу, за результатами опитувань «Мотиви та фактори, що впливають на читання» (2009 р.) та «Книга і бібліотека в житті сучасного

студента» (2020 р.) було зроблено порівняльний аналіз відповідей і думок читачів за 10 років. Порівнявши результати обох опитувань, можна сказати, що студентська молодь не втратила інтерес до читання, проте серед мотивів звернення до книги почали переважати науково-дослідна робота та професійний інтерес; при виборі художньої літератури дещо змінилися жанрові уподобання: 25,7% надали перевагу пригодницькому жанру (проти 31,2% у 2009 р.), 17,1% – фантастиці (22,8% у 2009 р.); гумору і сатири – 3% (30% у 2009 р.), романам про кохання – 17,1% (72,8% у 2009 р.). Варто зауважити, що в анкетуванні взяли участь не лише студенти, але й інші категорії користувачів, зокрема викладачі та співробітники, що свідчить про небайдужість університетської спільноти до цього питання.

Василь Сухомлинський писав: *«Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці, читання – це найважливіший інструмент навчання та джерело багатого духовного життя»* [4]. Культура читання – це частина загальної людської культури, яку сьогодні прийнято називати інформаційною культурою, оскільки сучасне відношення до книги не стільки як до друга та порадника, скільки як до носія потрібної для роботи інформації (це стосується як друкованих, так і електронних носіїв, які збігаються або доповнюють один одного). Про це свідчать і дані опитування «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.). До прикладу, відпочинком і задоволенням читання художньої літератури вважають лише 20%; необхідною умовою розвитку – 39%; можливістю долучитися до світової культури – 30%, обходяться без читання художньої літератури (вважають, що воно втратило своє значення) 10% респондентів (рис. 1). Тенденція, як бачимо, не зовсім райдужна з огляду на те, що опитування проводилося серед здобувачів вищої освіти – майбутньої інтелігенції. Саме їм мають бути притаманні риси високого рівня культури та відповідальності за збереження національних, духовних, культурних цінностей та історичної пам'яті народу, що характеризує інтелігенцію як соціальний феномен.

Рис. 1. «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.)

У зв'язку з цим варто звернути увагу на спосіб мислення читачів, простір їхньої уваги під час читання художньої літератури. Дехто зі студентів вказує, що, читаючи книжку, не уявляє собі героїв, взагалі не бачить «картинку», тобто для них книжка – це зчитування інформації, а з літературою, як із мистецтвом, вони вже не справляються. Про таку проблему говорять сьогодні багато письменників, педагогів, бібліотекарів, зокрема сучасна українська письменниця Оксана Забужко звертає увагу на появу нової категорії читачів – «нових неписьменних», які вже технічно неспроможні читати довгі речення, а внутрішній монолог, де треба вмикати уяву, ототожнювати себе з героєм, – це все для них непосильний виклик [4]. Вони просто не розуміють, як це робиться і навіщо. Це люди літературно неписьменні, покоління коротких повідомлень, одновимірних текстів, покоління фейсбука і твіттера. Тож розмежування на кваліфікованого і малокваліфікованого читача відбувається вже зараз, просто в нас на очах. Але найстрашніше, коли це відбувається в освітньому середовищі. Тож бібліотеці, як ні якому іншому суспільному інституту, варто терміново вживати заходів для зміни ситуації, повернення зацікавленості молоді до книги та читання.

Протягом 10 років змінилися запити студентів і щодо українськомовної літератури. Якщо раніше (у 2009 р.) усього 44% респондентів віддавали перевагу читанню саме українською мовою, то 2020 р. цей показник зріс до майже 60%. Та варто вказати, що співвідношення книг російською та українською мовами в університетських бібліотеках досить невтішне. Хоча, якщо порівнювати з 2009 р., коли українськомовні джерела бібліотеки склали 25,45% щодо

всього фонду (у 1991 р. література українською мовою складала усього 3,9%), то у 2023 цей відсоток збільшився до 32,8%. Та наразі йдеться про те, щоб якомога швидше поновити фонд затребуваною читачами українськомовною літературою, а з цим склалася доволі складна ситуація. За останнє десятиріччя оновлення фонду книгозбірні за рахунок коштів державного бюджету здійснювалося вкрай повільно, а у 2022 р. через пряму збройну агресію РФ проти України взагалі на рік припинилося [2]. Книгозбірня ХНУ, як й інші бібліотеки, змушена була вирішувати питання поповнення бібліотечних фондів завдяки доброчинцям, благодійним фондам та взаємопідтримці (особливо це стосувалося книг сучасних українських письменників та українськомовних зарубіжних видань художньої літератури). Ще у 2005 р. у бібліотеці було започатковано довгострокову акцію «Подаруй бібліотеці сучасну українську книгу», завдяки якій книгозбірня трохи могла поповнити фонд сучасними україномовними документами. Серед учасників акції – державні установи, громадські організації, ЗВО, видавництва, автори та читачі. Список дарувальників постійно поповнюється на сайті бібліотеки у БД «Читачі» («Дарчі видання»; <http://e.surl.li/daruvannia>).

З початком повномасштабної війни МКПІ надало бібліотекам рекомендації щодо списання певних типів книг російськомовної літератури [3]. Їх місце на полицях мали б зайняти твори українських і зарубіжних авторів, затребуваних читачами, та відсутність достатнього фінансування і перевидань багатьох документів іноземної літератури українською мовою поки негативно позначається на популяризації книги та читання серед студентів, які сьогодні прагнуть читати виключно рідною мовою.

Якщо згідно з опитуванням 2009 р. студенти найбільше запитували твори Юрія Андруховича, Марії Матіос, Марини та Сергія Дяченків, Юрія Покальчука, Ірен Роздобудько, Оксани Забужко, то у 2020 р. цей список поповнився новими іменами українських та зарубіжних письменників: Т. Малярчук, А. Кокотюха, В. Шкляр, М. Дочинець, Л. Дашвар, І. Карпа, В. Лис, М. Кідрук, С. Кінг, П. Коельо, Х. Муракамі, Ден Браун, Г. Робертс та ін. При цьому нова літературна хвиля не принесла загибелі колишнім кумирам – кожний твір має свою групу підтримки. В анкетах респонденти найбільш часто серед сучасних найулюбленіших бестселерів називають «Шантарам» Г. Робертса; «Залишенець. Чорний ворон», «Троща» В. Шкляра; «Янголи і демони», «Код да Вінчі» Д. Брауна, а також твори П. Коельо, Муракамі, С. Кінга та ін. Отже, молодь слідкує за новинками, знайомиться з творами популярних авторів, які викликають у неї зацікавленість.

Класична література впливає на подальший розвиток молодої людини, закладає основи норм сприйняття і оцінки життєвих явищ, а прочитані в юності твори залишаються в пам'яті на довгі роки. Але усього у 19,5% опитаних у 2020 р. залишилася зацікавленість класичною українською і зарубіжною та у 17,5% – історичною літературою. Більшість респондентів – студенти філологічних спеціальностей. Такий результат, на нашу думку, пов'язаний з тим, що в книгозбірні не вистачає творів зарубіжної класичної літератури українською мовою. Згідно з опитуванням, читачі хотіли більше читати українськомовних творів таких зарубіжних авторів, як Д. Остен, Ш. Бронте, Г. Гессе, Д. Сеттерфілда, Д. Оруела, Е. Хемінгуей, Е. Ремарка, Г. Маркеса та ін.

Досить цікавим та неочікуваним виявилися результати порівняння думок респондентів щодо друкованих та електронних джерел художньої літератури у 2009 та 2020 рр. Якщо у 2009 р. до електронних видань зверталось 39,2% опитаних, то у 2020 надали перевагу електронним книгам лише 6%, аудіокнигам – 19,5%. Загалом про збереження інтересу до друкованих видань художньої літератури у 2020 р. заявили 74,4% респондентів (рис. 2). Електронні джерела студенти обирають загалом для навчання (більше 70%).

Рис. 2. «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.)

Цікавим є й те, як змінилися думки студентів щодо ролі бібліотеки у промоції читання. Зокрема, відповідаючи на питання анкети «Книга і бібліотека в житті сучасного студента» (2020 р.), 53% респондентів відповіли, що саме бібліотека допомагає їм увійти у світ культури; про часткову роль бібліотеки вказали 38,3%, і лише 8,7% не вбачають ролі бібліотеки у формуванні культури. Респонденти вказали також на важливість бібліотечних заходів з популяризації книги та читання: зустрічей з авторами популярних книг – 24% (2009 р. – 12,4%),

літературних вечорів – 19,1% (2009 р. – 9,6%), презентацій – 11% (2009 р. – 22%) та ін. Бібліотечний фонд у 2020 р. задовольняв повністю 53% користувачів (2009 р. – 58,4%); 38,3% – тільки частково; 8,7% – не задовольняв взагалі (2009 р. – 45,6%).

Бібліотека попри недостатнє фінансування постійно шукає шляхи і можливості комплектування фонду кращими зразками української та зарубіжної літератури через запровадження акцій, проведення масових заходів за участю письменників, меценатів, замовлення через провідні українські видавництва, книгарні міста тощо. Аналіз проведених у книгозбірні досліджень свідчить про те, що бібліотека і книга не втратили значення і відіграють значну роль в інтелектуальному і духовному збагаченні студентства; серед мотивів звернення до книги переважає зацікавленість новинками, а також науково-дослідна робота та професійний інтерес; друковані художні джерела залишаються затребуваними сучасними студентами; книжковий фонд бібліотеки, хоч і задовольняє в цілому опитаних, проте більшість користувачів прагнуть поповнення фонду творами сучасних українських і зарубіжних письменників; загалом кількість читачів, які проти останнього опитування з цієї проблематики («Мотиви та фактори, що впливають на читання..», 2009 р.) продовжують активно читати, залишається сталою, хоча і не зовсім задовільною. Тож бібліотека активно вивчає інтереси читачів, їхні запити, з'ясовує причини недостатнього інтересу до книги і читання та буде робити все можливе для покращення ситуації.

В епоху інформаційних технологій та швидкого оновлення знань читання залишається ключовою навичкою, яка допомагає людям усвідомлювати, аналізувати та використовувати інформацію. Найважливішу роль у цьому відіграють бібліотеки, які, на жаль, сьогодні стикаються з низкою проблем, пов'язаними з фінансуванням, модернізацією своїх приміщень та адаптацією до потреб сучасного читача. Щоб йти в ногу з часом, НБ ХНУ розширює свої колекції електронних книг, журналів та баз даних, забезпечуючи доступ до інформації в онлайн-форматі; запускає різноманітні програми та проводить заходи, які привертають увагу до читання; запроваджує акції з метою поповнення фонду сучасною українськомовною літературою та популяризації книги; співпрацює з освітніми закладами, громадськими організаціями та іншими закладами, щоб спільно просувати читання та освіту в суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Оксана Забужко: «Культура читання буде привілеєм». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kNC0qOPcWK4> (дата звернення: 02.08.2024).
2. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 трав. 2023 р. № 523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2024).
3. Рекомендації Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. URL: <http://surl.li/rozlt> (дата звернення: 02.09.2024).
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори. У 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 194.

УДК 027.7:[378.4:62](477.83-25)Львівська_політехніка:025.2

ДОСВІД РОБОТИ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» З БІБЛІОГРАФІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ «РОЗПОРОШЕНОГО» ФОНДУ

Белявська Галина Костянтинівна,
головна бібліотекарка
Науково-технічної бібліотеки
Національного університету
«Львівська політехніка»
Україна, м. Львів

***Анотація.** Представлено досвід роботи НТБ Національного університету «Львівська політехніка» з бібліографічної реконструкції «розпорошеного» фонду. Подано стислий опис книжкової колекції, здійснено кількісний й якісний аналіз сучасного стану видань, які зберігаються у фонді Львівської ОУНБ.*

***Ключові слова:** Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка», Львівська обласна універсальна наукова бібліотека, колекція, дослідження, праці вчених Львівської політехніки, оцифрування.*

***Annotation.** The article presents the experience of the Scientific and Technical Library of Lviv Polytechnic National University in the bibliographic reconstruction of the «scattered» collection. A brief description of the book collection is given, and a quantitative*